

NELEGÁLNÍ MIGRACE V ČESKÉ REPUBLICĚ CLANDESTINO

Spočítat nespočítatelné: data a trendy v Evropě

Zpráva o výzkumu

Prosinec 2008

Hlavní fakta

- Počty legálních, zejména ekonomicky aktivních migrantů, stejně jako počty nelegálních migrantů jsou v České republice pravděpodobně nejvyšší ze všech post-komunistických zemí střední a východní Evropy.
- Hlavními zdrojovými zeměmi nelegálních migrantů jsou pravděpodobně Ukrajina, Vietnam, Moldavsko, Rusko, Bělorusko a Čína.
- Migrační trendy a charakteristiky jsou velmi podobné těm, jež známe z vyspělých imigračních zemích západního světa.
- Nelegální migrace do České republiky je především procesem poháněným poptávkou po pracovní síle, který je dále posilován neformálními sítěmi zprostředkovatelů a zprostředkovatelských agentur.

Kvalita odhadů nelegální migrace

- Odhady objemu stavů či toků nelegálních migrantů jsou vytvářeny jen zřídka a mají spíše spekulativní charakter
- V literatuře se obvykle u odhadů nelegální migrace nevyskytují údaje o metodě, na jejímž základě byl odhad vytvořen
- Odhady jsou často přebírány, aniž by byla řádně uvedena citace původního zdroje

Diskurs nelegální migrace

- Nelegální migrace ani nelegální práce nejsou trestnými činy, pokud se nejedná o případy převaděčství či obchodu s lidmi
- Diskuse o nelegální migraci je prozatím velmi omezená – částečná pozornost byla věnována jen nelegálním přechodům hranic, v poslední době též začíná být diskutována problematika nelegálního zaměstnávání cizinců

Hlavní politické přístupy

- Boj s nelegální migrací je jedním z deklarovaných hlavních cílů české migrační politiky, avšak doposud bylo pro naplnění tohoto cíle vyvíjeno jen poměrně malé úsilí, čemuž odpovídají i omezené dosažené výsledky
- Zpřísnování sankcí vůči zaměstnavatelům nelegálních migrantů
- Přísný režim pro žadatele o azyl
- Přísný režim legální migrace, avšak s náznaky liberalizace (např. program zelených karet)
- Malá pozornost věnována nelegální práci držitelů živnostenského oprávnění

Hlavní dopady uplatňované politiky

- Posun od nelegálních migračních pohybů k legálním typům imigrace s následným nelegálním zaměstnáním
- Zneužívání živnostenských oprávnění k provozování nelegálního zaměstnání
- Využívání etablovaných sítí kvazi-legálních či nelegálních zprostředkovatelů a zprostředkovatelských agentur práce

CLANDESTINO

<http://www.eliamep.gr/en/category/migration/>

VÝZKUM

Různé odhady a pseudo-odhady nelegální migrace „cestují“ volně bez kritického zhodnocení mezi odborníky, novináři i politiky, aniž by bylo zřejmé, jak a kým byly vytvořeny. Jejich původ sice není mnohdy znám, ale jejich cíl ano – tato čísla bývají často používána ke zvýšení obav veřejnosti z migrace a k vytvoření tlaku žádajícího politické řešení.

Tato studie kriticky zkoumá datové zdroje a odhady nelegální migrace, a zejména se zaměřuje na validitu a spolehlivost metod, které jsou používány ke sběru těchto dat či k vytvoření odhadů. Studie též ukazuje, proč a jak se migranti stávají „nelegálními“ a zda, popřípadě jakými způsoby, mohou nabýt legálního statusu. Kriticky jsou také zhodnoceny politiky, které se nelegální migrací zabývají.

Stručný přehled migrační situace v České republice

Během posledních několika let vykazuje Česká republika pozitivní migrační saldo, jež se navíc v čase zvyšuje. To je způsobeno zvyšující se imigrací cizinců, která je zároveň doprovázena nízkou a patrně stabilní úrovní emigrace českých občanů (statistika emigrace však není zcela spolehlivá). Rychle rostoucí českou ekonomiku, která si také žádá levnou, málo kvalifikovanou a flexibilní pracovní sílu především do stavebnictví a zpracovatelského průmyslu, spolu s historickými migračními vzorci, kulturní blízkostí a stabilním demokratickým režimem lze považovat za nejvýznamnější kauzální faktory současné migrace do země. Navíc demografická situace směřující ke stárnutí obyvatelstva se může stát v budoucnosti důležitým imigračním stimulem. Česká republika představuje v současné době cílovou zemi především pro dočasné či cirkulační (legální i nelegální) pracovní migranty z post-komunistických zemí (Slovenska, Ukrajiny, Polsko aj.) a zemí jižní a jihovýchodní Asie (zejména Vietnamu a Číny).

Velikost a charakteristi- ky nelegální migrace

Nelegální migrace a ekonomické aktivity nelegálních migrantů se staly významným rysem současné české společnosti a ekonomiky. Nelegální migranti přicházejí do České republiky z méně vyspělých zemí. Ekonomicky aktivní nelegální migranti v České republice obsazují namáhavá a špatně placená pracovní místa náročná na pracovní sílu, která jsou většinou Čechů vnímána jako vysoce neatraktivní. Jedním z hlavních důvodů přítomnosti nelegálně pracujících migrantů je existující poptávka na českém pracovním trhu. Čeští zaměstnavatelé dlouhodobě vyhledávají levnou a flexibilní pracovní sílu, jejímiž typickými představiteli jsou právě nelegálně pracující migranti. Tento přísun nelegálních zahraničních pracovníků je navíc „efektivně“ organizován různými zprostředkovateli (tzv. klienty či zprostředkovatelskými agenturami práce), kteří na jedné straně usnadňují nelegálním migrantům příchod a hledání zaměstnání, na straně druhé pak usnadňují českým zaměstnavatelům nábor nelegálních zahraničních pracovníků. Existence těchto zprostředkovatelů, stejně jako přítomnost nelegálních migrantů, je částečně způsobena i neefektivní státní politikou v oblasti nábory a zaměstnávání legálních zahraničních pracovníků. Česká společnost je navíc kvůli dědictví komunismu velmi tolerantní k různým formám nelegální práce.

Velikost nelegální populace migrantů žijících v České republice není v současnosti známa. Podle oficiálních dat o nelegální migraci Služby cizinecké policie, jež zahrnují osoby zadržené policií pro nelegální přechod hranic či pro

nelegální pobyt, bylo v roce 2007 zadrženo 7549 cizinců, což ve srovnání s rokem 2000 (53 116 zadržovaných cizinců) představuje významné snížení o téměř 86 %. Avšak tato čísla nelze brát jako skutečný počet nelegálních migrantů v České republice, neboť jejich vztah ke skutečné situaci na poli nelegální migrace není znám. Kromě těchto údajů je k dispozici také několik odhadů počtu nelegálních migrantů, které se pohybují v širokém rozpětí 15 000 až více než 300 000 osob a jsou zatíženy nízkou mírou spolehlivosti a validity. Proto tedy nelze v současné době přesněji stanovit velikost nelegální populace migrantů. Stejně tak ani není možné dělat dalekosáhlé závěry ohledně její struktury dle pohlaví či věku. Zdá se však, že do nelegální migrace jsou zapojeni jak muži, tak i ženy, především v produktivním věku, jak ostatně naznačují i oficiální data o zadržovaných nelegálních migrantech.

Za nejvýznamnější zdrojovou zemi nelegálních ekonomických migrantů v České republice lze považovat Ukrajinu, následovanou dalšími východoevropskými zeměmi (zejména Moldavskem, Ruskem, Běloruskem) a zeměmi Dálného východu (Vietnamem a Čínou). Nelegální migranti pravděpodobně nejčastěji míří do Prahy a středních Čech a dalších vysoce urbanizovaných oblastí České republiky. V těchto regionech – ve srovnání s venkovem - nacházejí nejen pracovní příležitosti, ale též i anonymnější prostředí. Nelegální ekonomičtí migranti pracují v různých sektorech ekonomiky, především pak ve stavebnictví (spíše pomocné práce), zemědělství/lesnictví, pohostinství/ubytování, ve službách v domácnosti a v některých průmyslových odvětvích (např. zpracovatelském, textilním či potravinářském průmyslu). Podmínky, ve kterých nelegální migranti žijí, jsou často velmi špatné. Mnohdy také dochází k vykořisťování migrantů jejich zaměstnavateli či zprostředkovateli práce (klienty).

Hlavní cesty do a z nelegality

Pravděpodobně existuje řada možností, jak se migrant může ocitnout v nelegalitě. Naopak způsobů, jak se z nelegality dostat, je podstatně méně. V České republice především chybí jakákoliv možnost legalizace nelegálních migrantů skrze regularizační proces, neboť tento nástroj migrační politiky zde nebyl nikdy uplatněn.

Mezi hlavní způsoby, jak imigrant spadne do nelegality, lze považovat:

- překročení délky pobytu (platnosti) víza – zejména turistických víz;
- porušení podmínek uděleného pracovního povolení (např. práce na jiném místě, v jiné profesi, u jiného zaměstnavatele atd.);
- porušení podmínek vydaného živnostenského oprávnění (nevykonávání samotné výdělečné činnosti, „skryté zaměstnání“);
- vykonávání pracovní činnosti při čekání na udělení či při zamítnutí udělení statutu azylanta;
- nerespektování časových lhůt pro různé administrativní úkony spojené s imigračním procesem – příliš náročné administrativní procedury.

Možností, jak se migrant může dostat z nelegality, je velmi málo:

- podání žádosti o mezinárodní ochranu – této možnosti je hojně využíváno, zejména když je nelegální migrant zadržen policií, většinou se však jedná o neopodstatněné žádosti, které jsou rychle zamítnuty, avšak migrant tak získá nějaký čas navíc, než je mu uděleno administrativní vyhoštění;
- oběti obchodu s lidmi mohou získat legální statut, pokud svědčí v soudních procesech proti svým „otrokářům“ – tato forma legalizace se ovšem nevyskytuje často;

- sňatek s občanem České republiky – jde jen o omezenou možnost legalizace, neboť cizinci musí předkládat policejní potvrzení o oprávněnosti jejich pobytu v České republice.

**Hlavní
doporučení/
návrhy
plynoucí
z CLANDESTINO
reportu**

V České republice neexistuje seriózní debata o nelegální migraci. Pouze některé aspekty nelegální migrace se začaly v posledních letech objevovat ve veřejné debatě. Odhady nelegální migrace nehrají ve veřejné debatě výraznou roli. Zároveň však ani nejsou (zne)užívány žádnou ze zájmových skupin, což je, vzhledem k nízké kvalitě odhadů (a následnému možnému významnému zkreslení reality na poli nelegální migrace), pozitivní fakt.

Podobnou roli zastávají odhady nelegální migrace i v politice. Odhady doposud nebyly zneužity žádnou politickou stranou k napadení efektivity práce policie či vlády. Na druhou stranu však ani není ze strany státního aparátu příliš často referováno o oficiálních datech o nelegální migraci (zadržené osoby), která dlouhodobě ukazují obrovský pokles a jež by tak mohla být prezentována jako znak „dobré práce“ české policie. Naopak boj s nelegální migrací nabývá v čase na významu a jsou přijímána nová opatření k omezení nelegální migrace, ačkoliv daná oficiální data hovoří o výrazném poklesu tohoto fenoménu. Lze se tedy domnívat, že oficiální data nejsou brána jako skutečný indikátor reálné situace na poli nelegální migrace, protože proč by byl utužován boj s nelegální migrací, jestliže by se nelegální migrace v čase skutečně tak rapidně zmenšovala?

To, že se v posledních letech zvyšuje politický boj s nelegální migrací (zejména některých ministerstev), není pouze výsledkem preference tohoto cíle představiteli EU, ale také toho, že nelegální migranti se stávají v české společnosti viditelnější. České státní instituce se více začínají zajímat o „objektivní“ informace o daném fenoménu, zejména jsou žádány informace o mechanismech nelegální migrace a nelegálního zaměstnávání cizinců. Kvalitativní i kvantitativní výzkum daného fenoménu tak byl aktivován částečně zvyšující se (finanční) podporou státu. Otázka objemu/velikosti nelegální migrace však prozatím zůstává nezodpovězena.

Sofistikovanější odhad počtu nelegálních migrantů, jenž by byl vytvořen na základě transparentní a podložené metodiky, tak stále zůstává velkou výzvou pro vědecké a výzkumné kruhy. Zdá se, že téma odhadů objemu nelegální migrace je vhodným polem pro úzkou spolupráci státních institucí, které poskytují finanční zdroje, a výzkumníků, jež mohou na oplátku nabídnout kvalitně provedený výzkum.

Pro více informací:

Úplná verze studie o České republice od autorů Dušana Drbohlava a Lenky Medové je ke stažení na:
<http://www.eliamap.gr/en/category/migration/>

CLANDESTINO

K dispozici jsou také studie dalších 14 zemí, které jsou součástí projektu CLANDESTINO – více na:
<http://www.eliamap.gr/en/category/migration/>

Další informace Vám též poskytnou:
Dušan Drbohlav a Lenka Medová
Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

E-mails: dusan.drbohlav@gmail.com, medlenka@yahoo.com